

Muhaceretteki Türkler, Rusya Müslümanları ve Türkçülük tarihi üzerine araştırma yapanlar mutlaka Ömer Özcan'ın yazılarıyla karşılaşmışlardır. Bu konularla ilgili Özcan'ın çok sayıda yazısını görünce onun hakkında bazı sorular akla gelir ve tatmin edici bilgi bulunamayınca da bu sorular doğal olarak insandaki merak duygusunu artırır. İşte bu meraktan dolayı bundan birkaç yıl önce Ömer Özcan'a ulaşmış ve daha önce hazırladığım soruları yöneltmek suretiyle onunla bir mülakat gerçekleştirmiştim. Sonraki yıllarda onunla yeniden irtibat kurup eksik kalan bazı hususları konuştuk. Mesela öğrencilik yıllarında içinde bulunduğu çevre ve etkilendiği muhit bu şekilde daha da belirginleşti. Dolayısıyla bu çalışmada Özcan'ın hayatına dair bazı bilgiler onunla gerçekleştirdiğim bu mülakatlara dayanmaktadır.

Biyografi yazma konusunda oldukça yetenekli ve titiz bir araştırmacı olan Ömer Özcan, Rusya'da Sovyet yönetiminin kurulmasıyla vatanlarını terk etmek zorunda kalan siyasi muhaceret önderlerinin hayatlarını yazmıştır. Finlandiya, Almanya, Polonya ve Fransa gibi ülkelere giden siyasi liderler, ikinci vatanları olarak gördükleri Türkiye'ye gelerek neşir faaliyetlerine başladılar. Fakat Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) yönetiminin onların Türkiye'deki bu faaliyetlerinden rahatsız olması ve şikâyetlerini bildirmesi üzerine 1930'lardan itibaren Polonya ve Almanya'ya giderek faaliyetlerini sürdürdüler. İdil-Ural, Kırım, Kafkasya ve Türkistan coğrafyasından birçok meşhur siyasi lider ve onların ilişki içerisinde olduğu mücadele adamlarının izini süren Ömer Özcan, onların bir kısmının özel evrakına erişmiş ve böylece yakın dönem siyasi ve entelektüel tarihimizin aydınlatılmasına katkı sağlamıştır. Onu tanıyıp Türkçülük ve Türk Dünyası tarihi hakkındaki yazılarına vâkıf olunca meraklısı için bir araştırma yazısı yazmaya karar verdim. Dolayısıyla bu çalışmada Tarihçi Ömer Özcan'ın hayatını ve özellikle etkilendiği muhiti tanımak ve onun umumi Türk tarihiyle ilgili yazılarını incelemek amaçlanmıştır. Bu araştırmada onun Türk Dünyası hakkındaki yazılarını tespit ederek belli bir tasnife tabi tuttukten sonra, yazılarını kendi içerisinde değerlendirmeye çalışacağız.

Bu çalışmayı yaparken Ömer Özcan'ın umumi Türk tarihi hakkındaki yazılarını üç grupta tasnif ettik. Bu tasnife göre Ömer Özcan'ın yazılarını "İdil-Ural ve Türkistan", "Kırım" ve "Kafkasya" olacak şekilde sınıflandırdık. Adı geçen bu coğrafyalarda Sovyet sisteminin kurulmasından sonra doğdukları ülkelerini terk edip çoğu Türkiye'ye gelen siyasi muhacirlerin biyografilerine göre bir tasnif yaptık. Elbette Ömer Özcan'ın Türkiye'deki Türkçülük fikrinin önde gelen şahsiyetleri hakkında yazdığı yazıları da onun çalışmaları arasında önemli bir yer tutar. Zira Ömer Özcan, Türkiye'deki Türkçülük fikrinin ileri gelenleri hakkında bir kitap da yayınlamıştır. Ancak onun bu kitabı ve Türkçülüğün ileri gelenleri hakkında yazdığı diğer yazıları ayrı bir çalışmanın konusu olmalıdır. Bununla beraber şunu da ifade etmek gerekir ki; Özcan'ın hayatını araştırdığı simaların çoğu Türkçülük, Turancılık fikrine sahip olup geniş bir coğrafyaya dağılan Türk milletinin menfaatine hizmet etmiş kişilerdir.

Anahtar Kelimeler: Ömer Özcan, İdil-Ural, Türkistan, Kırım, Kafkasya, Türkçüler, Siyasi Muhaceret.

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, TÜRKİYE, E-Posta: oguzhan0037@gmail.com, **ORCID** ID: 0000-0002-2396-6022

TARİHÇİ ÖMER ÖZCAN VE TÜRK DÜNYASI TARİHİ HAKKINDAKİ YAZILARININ İNCELENMESİ

THE HISTORIAN OMER ÖZCAN AND THE EXAMINATION OF ARTICLES ON THE HISTORY OF THE TURKISH WORLD

ABSTRACT

Researchers working on emigrated Turks, Russian Muslims and the history of pan-Turkism have encountered the writings of Ömer Özcan. When we see many of Özcan's articles on these subjects, some questions come to mind about him. And when satisfactory information cannot be found, these questions naturally increase the sense of curiosity in people. It is because of this curiosity that I reached Ömer Özcan a few years ago and had an interview with him. In the following years, we contacted him again and talked about some missing points. For example, the environment he lived in during his student years and the environment he was affected by emerged in this way. Therefore, in this study, some information about Özcan's life is based on these interviews I conducted with him.

Ömer Özcan is a very talented and meticulous researcher in biography writing. He wrote the lives of political emigration leaders who were forced to leave their fatherland with the establishment of Soviet rule in Russia. Political leaders who went to countries such as Finland, Germany, Poland and France came to Turkey, which they saw as their second home and started their publishing activities. However, when the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) administration was disturbed by their activities in Turkey and reported their complaints, they went to Poland and Germany from the 1930s and continued their activities there. Özcan researched many famous political leaders from İdil-Ural, Crimea, Caucasus and Turkestan and the people they were in contact with. He had access to the private documents of some of them and thus contributed to the illumination of our recent political and intellectual history. After getting to know him, I decided to write a research article for the curious, when I became familiar with his writings on pan-Turkism and the history of the Turkish World. Therefore, this study is aimed at to know the life of the historian Ömer Özcan, especially the environment he was influenced by, and to examine his writings on general Turkish history. In addition, this study will identify his writings on the Turkish World and classify them in a certain way. Then we will try to evaluate the articles in themselves.

While doing this study, we have classified Ömer Özcan's articles on general Turkish history into three groups. According to this classification, we have classified Ömer Özcan's writings as "İdil-Ural and Turkestan", "Crimea" and "Caucasus". We have made a classification according to the biographies of the political emigrants who came to Turkey after the establishment of the Soviet system in these regions. Of course, Ömer Özcan's writings on prominent figures of the Turkism idea in Turkey also occupy an important place among his works. Because he also published a book about the notables of Turkism in Turkey. However, his book and other writings about the notables of Turkism should be the subject of another study. In addition, it is necessary to state that, Özcan researched people who had the idea of Turkism and Turanism. At the same time, they served the interests of the Turkish nation spread over a wide geography.

Keywords: Omer Ozcan, İdil-Ural, Turkestan, Crimea, Caucasus, Turkists, Political Emigration.

GİRİŞ

Çarlık Rusya'da meydana gelen 1905 Devrimi'nden sonra Rusya Müslümanları, hürriyet ve eşitlik ilkeleri temelinde devleti yeniden islah maksadıyla 1905-1917 arasında beş kongre düzenlediler. Bu toplantılarda eğitim, dini meseleler, medreselerin islahı ve Rus olmayan vatandaşlara karşı hükümetin daha ılımlı yaklaşması gerektiği gibi konular görüşüldü.¹ 1917 Ekim İhtilâli'nden sonra ise Rus egemenliği altında yaşayan Türk topluluklarında bağımsızlıklarını kazanma ümidi doğdu.² Bu amaçla bağımsız devletler kurmak isteyen mücadele adamları Bolşeviklerin devleti tamamen ele geçirip sert müdahalede bulunmalarıyla Rusya'yı terk etmek durumunda kaldılar. Bu şekilde Avrupa'nın çeşitli ülkelerine dağılan siyasi muhacirler buralarda dergi ve gazeteler çıkararak, milli davalarını sürdürdüler. Bazıları Türkiye'ye gelip dernekler kurdu ve Sovyetler aleyhine yazılar yazdılar. Onların yürüttüğü bu mücadele, yerli ve yabancı bazı lisansüstü tezlere konu olsa da dağıldıkları alanın genişliği ve farklı dillerde yaptıkları çok sayıda neşir nedeniyle toplu olarak yazılamamıştır. Ömer Özcan, Türkistan'dan İdil-Ural'a, Kırım'dan Kafkasya'ya kadar uzanan geniş coğrafyada doğmuş siyaset ve ilim adamlarının mücadelelerini anlamak, unutulmuş ya da hayatı gizli kalmış bazı kişilerin faaliyetlerini ve birbirleriyle ilişkilerini gün yüzüne çıkarmak adına çok sayıda araştırma-inceleme yapmıştır.³ Biz bu çalışmada Rusya Türklerinin muhaceret tarihinin anlaşılmasına büyük katkı yapan Ömer Özcan'ın Türk Dünyası'na nasıl ilgili duyduğunu, hangi çevrelerden etkilendiğini anlamaya çalışacağız. Bu nedenle onun çocukluk dönemini, öğrencilik yıllarını ve üniversite hayatının geçtiği İstanbul dönemini inceleyeceğiz. Meslek hayatına

¹ İsmail Türkoğlu, "Müslüman Kongreleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul 2006, s. 96-98.

² Nadir Devlet, *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 249-265.

³ Doktora çalışmalarının devam ettiği yıllarda Prof. Dr. Ahmet Kanlıdere'nin bir dersinde Ömer Özcan'ın yazıları hakkında konuştuğundan sonra onu tanıma fikri uyanmış olup hocanın da teşvikiyle Ömer Özcan ile mülakat yapmıştım.

başladığında muhaceret liderlerinin evrakına nasıl eriştiğini, idarecilik tecrübesinin yapacağı çalışmalara nasıl kolaylık sağladığını göreceğiz. Daha sonra onun Türk Dünyası ve muhaceret tarihi hakkında yaptığı çalışmalarını tasnif edip belirli bir sistem dâhilinde değerlendireceğiz.

1. Doğumu, Çocukluğu ve Tahsili

Ömer Özcan, Isparta'nın Senirkent ilçesinde 17.09.1948 tarihinde doğdu. İki yaşındayken Sümerbank Basma Fabrikası'nda çalışan babası, işi nedeniyle ailesini Aydın-Nazilli'ye götürdü. Bu nedenle Ömer Özcan, ilk ve ortaöğretim tahsilini Nazilli'de tamamladı. Mustafa Kemal Atatürk döneminde Türk-Rus ortaklığıyla yapılan bu fabrikanın sosyal tesislerinden istifade ettiğinden dolayı çocukluk dönemi akranlarına göre daha iyi şartlarda geçti.⁴ Fabrikanın sosyal tesislerinde kültür, sanat, spor imkânı o dönemin Türkiye şartlarında eşi benzeri görülmemiş düzeydeydi. Burası müzik korosu, ressamı, sinema salonu ve çeşitli dallarda faaliyet gösteren spor kulübüne sahip bir fabrikaydı.

Özcan, lise öğrenimini tamamladıktan sonra üniversite okumak için 1966'da İstanbul'a geldi. 1970 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu ve ilk görev yeri olan Aydın Bozdoğan Lisesi'ne atandı. Stajyerliği kalktıktan sonra, yani görevinin ikinci yılında yöneticiliğe adım atan Özcan, hemen hemen meslek hayatının tamamında idareci olarak çalıştı. Lise Müdürlüğü, Milli Eğitim Müdür Yardımcılığı ve Aydın Milli Eğitim Müdürlüğü görevlerinde bulundu. Siyasi iktidarların değişmesinden bütün kamu görevlileri gibi etkilenerek 1992 başından itibaren kendi isteği dışında Ankara'da görevlendirildi. 1993 yılı başlarından itibaren de Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine tayin edildi ve bu vazifeden emekliye ayrıldı. Ömer Özcan, evli ve iki çocuk, üç torun sahibidir.⁵

2. Yetişmesine Etki Eden Muhit

Özcan'ın Köy Enstitüsü mezunu olan ilkokul öğretmeni oldukça iyi bir eğitimci idi. Tarihe merakı o dönemlerde başladı. Eski ama iyi bir kütüphaneye sahip olan ortaokulunda çok sayıda kitap karıştırma imkânı buldu. Lisede Zeki Velidi Togan'ın öğrencisi olmuş bir tarih öğretmeninden dersler aldı ama onun birikimi Özcan'a yeterli gelmemişti. Buna rağmen lisede onu etkileyen iyi bir edebiyat öğretmenine sahip oldu.

Ömer Özcan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü talebesiyken başta Togan olmak üzere İbrahim Kafesoğlu, Fikret Işıltan, Şehabettin Tekindağ, Cavit Baysun gibi alanlarında önemli çalışmalar yapmış değerli hocaları tanıma ve istifade etme imkânı elde etti. İstanbul'a gelişi onun kitapçılarla olan münasebetlerini de geliştirdi. Mesela Kafesoğlu'nun derslerde bahsettiği Ahmet Temir'in tercümesi olan *Sibirya'dan* kitabını hemen Milli Eğitim yaynevinden temin etmişti.⁶ Bu dönemde sınırlı imkânlarına rağmen oldukça fazla kitap toplama fırsatı buldu. Lise öğrenciliği döneminde Gameda'nın dağıttığı *Türk Kültürü* dergisini bir kitapçıda görüp almış ve okuduğunda çok etkilenmişti. M.Fahrettin Kırzioğlu, üslubu, kaynak zenginliği ve yazdıklarının farklılığı ile lise öğrenciliğinden itibaren onu etkilemekteydi.

Ömer Özcan, en çok Kafesoğlu'nun derslerinden etkileniyor, hocasının anlattıkları ona daha anlamlı geliyordu. Onun *Türk Milli Kültürü* isimli eserinin ilk versiyonunu diğer arkadaşları gibi ders notları olarak takip etti. Bu dönemde Zeki Velidi Togan'ın yaşlılığı, rahatsızlığı ve şive sıkıntısı istifadeyi güçleştiriyordu. Özcan, İstanbul'dayken okulun dışındaki kültür kurumlarına ve derneklere giderek birçok değerli kültür adamını tanıma, dinleme ve konuşma imkânı buldu, onların fikirlerinden faydalandı. 1966-1970 yılları arasındaki talebeliği zamanında yurt ve kredi imkânı bulmak zordu. Buna rağmen her fırsatı değerlendirerek şehirde düzenlenen haberdar olduğu toplantıları takip etti. En az okul kadar dışarıdan dinlediklerinden de istifade etti. Çağaloğlu'ndaki Milli Türk Talebe Birliği binası, salonun genişliği sebebiyle bu tür toplantıların rahatlıkla düzenlendiği bir yerd. O dönemlerde siyasetin sağ çizgisi şimdiki gibi parçalara ayrılmadığı için farklı hatipleri dinleme imkânı oluyordu. Burada Türk Edebiyat Cemiyeti (şimdi vakıf) ve Doğu Türkistanlılar Derneği'nin konferanslarına katıldı. Doğu Türkistanlıların bir toplantısında Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve İbrahim Kafesoğlu'nu dinledi. Ömer Özcan, çok etkilendiği Kafesoğlu'nun derslerini zaten takip ediyordu ama hocayı dersin dışında dinlemek elbette başka idi. Kafesoğlu'nun derslerinde günlük politikaya işaret eden sözler duyulmazdı. Bir defa 1961 Anayasası oylaması öncesinde yapılan yoğun propagandaya işaret etti. Kafesoğlu, "Bozkır Kültürü" dersini anlatırken öğrenciyi etkilediği için siyaset yapmasına gerek kalmıyordu.⁷

Ömer Özcan, öğrenciliğinin son iki yılında *Hareket* dergisinin Divanyolu'ndaki tek odalı idarehanesini ziyaret etti. Özcan'ın Turancılık fikirlerine karşı *Hareket* gurubunun Anadoluçuluğu farklı bir çizgi olmakla birlikte, onun bu ziyaretleri, çekirdek ekipteki samimiyet ve dostluktan ileri geliyordu. Buradaki küçük grup

⁴ Ömer Özcan'la mülakat, Tarih: 12.05.2015

⁵ Ömer Özcan'la mülakat, Tarih: 11.11.2021

⁶ Friedrich Wilhelm Radloff, *Sibirya'dan*, çev. Ahmet Temir, Maarif Vekâleti, İstanbul 1956.

⁷ Ömer Özcan'la mülakat, Tarih: 11.11.2021

TARİHÇİ ÖMER ÖZCAN VE TÜRK DÜNYASI TARİHİ HAKKINDAKİ YAZILARININ İNCELENMESİ

içinde Nurettin Topçu ve Ali Nihat Tarlan'ı dinleme fırsatı buldu. *Hareket* ile ilişkisi Anadolu'da olduğu süre boyunca devam etti.⁸

Özcan, üniversitedeki son yılında Küçükçekmece Ülkü Ocağı'nın yöneticilerinden biri olarak kültürel faaliyetler çerçevesinde birçok hatibi davet etti. Ocak kitaplığına yayın temin üzere Ankara caddesinde Kırmızı avukatlar Müstecip Ülküsal ve İbrahim Otar'ın müşterek yazıhanelerine giderek *Emel* dergisinin mevcut sayılarını aldığı zaman, şimdiki çalışmaları arasında büyük yer tutan Kırim meselesiyle karşılaşmış oldu. Müstecip Ülküsal onun ilk görüştüğü Kırmızı idi. Sonraki yıllarda Sabri Arıkan ve Nurettin Mahir Altuğ'la tanıştı.⁹ Özcan'ın bu dönemde dinlediği kişiler arasında Kadir Mısıroğlu'nu da zikretmek gerekiyor. Fakat Özcan, Mısıroğlu'nun sohbetlerine katılan neslin zihninde onun olumsuz bir etki bıraktığını söylüyor ve insanların zihnindeki bu olumsuz etkiyi gidermenin bir görev olduğunu ilave ediyor.¹⁰

Ömer Özcan, çocukluğunun geçtiği Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası çevresinde fiziki yapıları Anadolu insanına benzemeyen bazı kişilerin varlığını keşfetmişti. Biraz araştırınca onların Almanya'da kurulan Türkistan Lejyonu'ndan hayatta kalanlardan 1948 yılında Türkiye'nin vatandaşlığa kabul ettiği, vasıfsız, eğitimsiz işçi olarak fabrikada çalışan Özbekler olduğunu öğrendi. Onların ekseriyeti yerli hanımlarla evlenerek Nazilli'de kendilerine bir düzen kurmuşlardı. Özcan, onlardan hayatta olanlarla öğretmenlik yaptığı dönemde görüşmeler gerçekleştirdi ve böylece çalışmalarıyla alakalı bazı mühim bilgiler elde etti.¹¹

3. Kitap ve Makaleleri

Özcan'ın eserlerinde ekseriyetle biyografi yazmaya önem verdiği görülmektedir. Bunun nedeni aslında uzun yıllar yöneticilik yapmasından ileri gelmektedir. Çünkü uzun yıllar idarecilik yapmak personel hareketlerine aşina olmayı, kişileri tanımayı ve en azından özlük konularına yakınlaşmayı zorunlu kılmaktadır. Özcan'ın biyografi merakının işte bu idarecilik yaptığı dönemde ortaya çıktığı anlaşılıyor. Bu yıllarda ilkökul öğretmenlerinin özlük dosyaları illerde, orta dereceli okul öğretmenlerinin dosyaları ise bakanlık merkezinde muhafaza ediliyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında çalışan öğretmenlerin dosyalarının yarısı eski yazılı evrakla doluydu. Bu dosyalar meraklısı için adeta hazinedir. Onları incelerken akla gelmeyecek, kişiye zevk ve merak veren belgelerle karşılaşmak mümkündür. Özcan birçok yazısının malzemesini işte bu şekilde temin etti.

Özcan'ın kaleme aldığı yazılarının büyük bir kısmı "Genel Türk Tarihi" alanına girmektedir. Bu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Umumi Türk Tarihi kürsüsünde okumasından ve dolayısıyla Togan ve Kafesoğlu gibi hocalardan etkileneşinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra Türkçülük ve Turancılık fikrine yatkın olması onun Türk Dünyası'nın meselelerine kafa yormasına ve Umumi Türk tarihi alanında kalem oynatmasına neden olmuştur.

Ömer Özcan'ın Ankara'ya tayin edilmesi ve orada yaşaması meslek hayatı yanında ilgi duyduğu konularda yazı hayatının başlamasına da vesile oldu. Ankara'da yaşadığı yıllarda sosyal bilimler okuyan öğrencilerin kendi dönemine göre ilgilerinin daha az olduğundan yakınan Özcan, hiç durmadan araştırmaya ve yazmaya devam etmektedir. *Emelimiz Kırim* ve *Türk Yurdu* dergilerinde çok sayıda yazısı yayınlanan Özcan'ın Ankara'ya tayin edilmesi ve burada yaşaması, araştırmacı kişiliğinin gelişmesindeki imkân ve ufuk bakımından büyük şans olmuştur. Türk dünyasının siyasi muhaceretinin önemli isimlerinin arşivlerine ulaşma fırsatı bu sayede mümkün olmuştur. *Emelimiz Kırim* ve *Türk Yurdu* dergilerinde yazılarını kolayca neşredebilmesi Ömer Özcan'a yazmayı kolaylaştırma ve teşvik bakımından da büyük fayda sağlamıştır.

Uzun yıllar Milli Eğitim Müdürlüğü görevinde bulunan Ömer Özcan, Türk Dünyası ile yakından ilgilenmiş ve ciddi araştırmalar yaparak bu alanla ilgili önemli yazılar yayınlamıştır. İdil-Ural, Kırim ve Kafkasya tarihinde önemli yer tutan simalar hakkında araştırmalar yapmış, Türk Dünyasının bazı problemlerine ışık tutmuştur. Muhaceretteki Türk önderlerinin siyasi faaliyetlerini inceleyerek dönemin anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Bu yazılarını *Bir Vatandan Bir Vatana...* adlı eserinde toplamıştır.¹² Bu eser Özcan'ın çeşitli dergilerde yayınlanmış yazılarının bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Ancak eser içerisindeki yazıların hepsi onun yayınladığı makalelerle birebir aynı değildir. Büyük bir kısmı ilaveler yapılarak geliştirilmiş veya yeni belgeler eklenmiştir. Öte yandan daha önce yayınlanmamış bazı yazılar da bu eser içerisinde yer almıştır. Özcan, Türkçülük fikrine önemli hizmetler yapan ve bugün neredeyse unutulmuş bazı figürler hakkında da çalışmalar yapmıştır. Bu figürler hakkındaki yazılarını da *Türkçüler* adlı eserinde bir araya getirmiştir.¹³ Dergâh Yayınları'nın sahibi Ezel Erverdi'nin teşvikiyle Senirkent'ten yetişen, Topçu ile ilişkili olan ve 1950-1957 arası Isparta milletvekili olarak

⁸ Ömer Özcan'la mülakat, Tarih: 12.05.2015

⁹ Ömer Özcan, *Bir Vatandan Bir Vatana: Rusya Müslümanlarından Türk İlim, Fikir ve Siyaset Hayatına Katkıda Bulunanlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018, s. 484.

¹⁰ Ömer Özcan'la mülakat, Tarih: 11.11.2021

¹¹ Ömer Özcan'la mülakat, Tarih: 12.05.2015

¹² Ömer Özcan, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, İstanbul 2018.

¹³ Ömer Özcan, *Türkçüler: Cumhuriyet Devrinde Bir İdealin Takipçileri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2020.

parlamentoda bulunan Dr. Tahsin Tola kitabını hazırlamıştır.¹⁴ Tola, Senirkent'in eğitim yönüyle iktisadi kalkınmasında büyük hizmetleri olan bir kişidir. Bunların yanında İbrahim Otar'la birlikte hazırladığı *Cafer Seydahmet Kırimer'in Günlüğü* adlı kitabı zikretmek gerekir.¹⁵

Ömer Özcan ağırlıklı olarak *Toplumsal Tarih*, *Emel'imiz Kırım* ve *Türk Yurdu* dergilerinde yazılar yazmıştır. Uzun bir süre *Türk Yurdu*'nun yayın kurulu üyeliği görevini üstlenmiş ve halen aynı vazifeyi sürdürmektedir. Ömer Özcan'ın bazı yazılarını müstear isimler kullanarak kaleme aldığı görülmektedir. Bu isimler İsmail Çağrı Özcan ve Veli Hikmet Başer'dir. 1987'den başlayarak 2021 yılı sonuna kadar 400'e yakın yazı kaleme almıştır. Bu yazıların büyük bir kısmı Türk Dünyası hakkındadır.

Ömer Özcan'ın Genel Türk Tarihi hakkındaki yazıları üç grupta tasnif edilebilir: İdil-Ural ve Türkistan, Kırım, Kafkasya. Türkçülük hakkındaki yazılarını ayrı bir başlık içine almadık. Özcan'ın hayatını araştırdığı simaların çoğu Türkçülük, Turancılık fikrine sahip olduğu için onları aşağıdaki başlıklarda görüldüğü gibi doğup büyüdükları memleketlerine göre değerlendirdik.

3.1 İdil-Ural ve Türkistan Hakkındaki Yazıları

Ömer Özcan'ın bu konu hakkındaki önemli makalelerinden birisi muhaceretteki İdil-Ural ve Kuzey Kafkasya önderlerinin mücadelelerini anlattığı yazıdır.¹⁶ Rusya'da 1917 Ekim İhtilali'nden sonra kurulan bağımsız cumhuriyetlerin kısa sürede dağılması üzerine, siyasi önderler Türkiye, İran, Afganistan ve Avrupa'nın değişik şehirlerine göç etmek zorunda kaldılar. Muhacir olarak başka ülkelere sığınan bu isimler memleketlerinin meseleleriyle uğraşmaktan geri durmadılar. Azerbaycan Türkleri *Kurtuluş*, *İstikbâl*, Türkistanlılar *Yaş Türkistan*, İdil-Uralıların *Yana Milli Yul*, Kuzey Kafkasyalıları *Şimali Kavkas*, Kırım Tatarları da *Emel* dergilerini yayınladılar. Türkiye'ye gelen muhacirler Sovyetlerin diplomatik baskısı ile ülkeyi terk etmek zorunda bırakıldılar. Bunun üzerine Mehmed Emin Resulzâde, Ayaz İshakî ve Cafer Seydahmet Kırimer Varşova'da bir araya geldiler. Bu makalede muhaceretteki Türklerin burada yürüttükleri mücadeleler anlatılmaktadır. Bununla birlikte Şeyh Şamil'in torunu olan ve Kuzey Kafkasya önderlerinden Said Şamil'in İdil-Ural önderlerinden Ayaz İshakî'ye yazdığı bir mektubun tercümesi verilmiştir.

Yazarın bir diğer makalesi Uzakdoğu'da İdil-Uralıların varlık mücadelesini ele aldığı yazıdır.¹⁷ Özcan, burada Türkistan'ın Ruslar tarafından işgal edilmiş sürecini özetlemiştir. Daha sonra bir Uzakdoğu ülkesi olan Japonya'da İdil-Uralı Türklerin faaliyetlerinden ve buradaki cemiyet hayatından bahsetmiştir. Yazının esas konusu Tatarlar arasından yetişen din âlimi Abdürreşid İbrahim ve Kurban Ali ikilisi ile Ayaz İshakî arasındaki anlaşmazlığın incelenmesidir.

Bir diğer makale "Sovyet Mahkûmu Muhacir Türklerin Mücadeleleri"dir.¹⁸ Bu yazıda 1917 Ekim İhtilali'nden sonra vatanlarını terk etmek zorunda kalan Rusya Türklerinin mücadelelerinden bahsedilmektedir. İlk önce Kazakistan'ın Kızılyar şehrinde dünyaya gelen ve Türkiye'de yaşadığı süre boyunca vatanına gitmek için çabalayan Ahmet Veli Menger'in hayatından kısa bir kesit sunulmuştur. İkinci olarak Tataristan'ın Elmet köyünde 1912'de doğan ve 1929'da Batum üzerinden Türkiye'ye iltica eden DTCF hocalarından Ahmet Temir'in hayatından bahsedilmektedir.¹⁹ Devamında Ayaz İshakî, Cafer Seydahmet Kırimer, Mustafa Çokay, Mehmed Emin Resulzade gibi dönemin önemli mücadele adamlarının faaliyetlerine değinilmiştir. Rus ordusunda savaşırken 1941'de Almanlara esir düşen Cengiz Dağcı'nın lejyonda subay olarak görev yaptığı yılları kısaca anlatılmaktadır. Bu bilgiler Cengiz Dağcı'nın esaret hayatını ve savaş sonrası sıkıntıları anlattığı *Korkunç Yıllar* adlı romanına dayanmaktadır. Makale Rusya'yı terk etmek zorunda kalan Türklerin dışarıdaki mücadelelerini genel hatlarıyla görmek açısından dikkate değerdir.

Ömer Özcan, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'ndeki "Muhammed Ayaz İshakî İdilli" maddesinde gördüğü bazı hataları düzeltmiştir. Bu hatalar Ayaz İshakî'ye ait olan bazı eserlerin ansiklopedi maddesinden matbu olarak anlaşılması, nizamnamesi bulunan gizli bir cemiyet olan "Şakirtlik" in öğrencilerin kurduğu bir teşkilat olarak kullanılması ve bazı tarih hatalarından ibarettir.²⁰

Ömer Özcan'ın bir başka yazısı Ayaz İshakî'nin kızı Saadet Çağatay'ın babasının ölümünü haber vermek için yazdığı Tatarca mektup hakkındadır.²¹ İdil-Ural bağımsızlık hareketinin siyasi lideri olan Ayaz İshakî vefat

¹⁴ Ömer Özcan, *Halka ve Senirkent'e Adanmış Bir Ömür: Dr. H. Tahsin Tola*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.

¹⁵ *Cafer Seydahmet Kırimer'in Günlüğü*, haz. İsmail Otar, Ömer Özcan, Polatlı Kırım Kültür ve Dayanışma Derneği, Ankara 2003.

¹⁶ Ömer Özcan, "Muhaceretteki İdil-Ural ve Kuzey Kafkasya Önderlerinin Mücadelelerinden Bir Kesit", *Toplumsal Tarih*, S. 42, Haziran 1997, s. 52-59.

¹⁷ Ömer Özcan, "Uzakdoğu'da İdil-Uralıların Varlık Mücadelesi", *Toplumsal Tarih*, S. 48, Aralık 1997, s. 39-43.

¹⁸ Ömer Özcan, "Sovyet Mahkûmu Muhacir Türklerin Mücadeleleri", *Toplumsal Tarih*, S. 76, Nisan 2000, s. 56-63.

¹⁹ Ahmet Temir hakkında Emelimiz Kırım'da bir yazı yazan Özcan, onu ve biraz daha ilaveler yaptığı halini kitabında yayınlamıştır. Bkz. Ömer Özcan, "Prof. Dr. Ahmet Temir", *Emel'imiz Kırım*, S. 41-44, 2003, s. 114-115; Ömer Özcan, "Prof. Dr. Ahmet Temir", *Bir Vatandaş Bir Vatana...*, s. 166-175.

²⁰ Ömer Özcan, "Muhammed Ayaz İshakî İdilli Hakkında Bir Düzeltme", *Toplumsal Tarih*, S. 84, Aralık 2000, s. 33-35.

²¹ Ömer Özcan, "Ayaz İshakî'nin Ölümünün Hemşerilerine Duyurulması", *Toplumsal Tarih*, S. 90, Haziran 2001, s. 50-51.

TARİHÇİ ÖMER ÖZCAN VE TÜRK DÜNYASI TARİHİ HAKKINDAKİ YAZILARININ İNCELENMESİ

edince kızı 25 Temmuz 1954 tarihli bir mektupla babasının ölümünü Finlandiya’da yaşayan Kazan Türklerinin ileri gelenlerinden İmad Bey ve Fatma Hanım’a bildirmiştir. Daha sonra bu mektubun muhteviyatını değiştirmeden, 29 Temmuz’da bütün hemşerilerini babasının ölümünden haberdar etmiştir. Ömer Özcan söz konusu bu mektubu olduğu gibi yayınlamıştır. Özcan, Ayaz İshaki’nin mektuplarını inceleyerek dönemin olaylarını tahlil etmiş ve özellikle Sadri Maksudî’yle münasebetlerini ortaya çıkarmıştır.²²

Ömer Özcan, muhaceretteki Türk önderlerinin siyasi faaliyetlerini incelemekle meşgul olduğu esnada “sıradışı bir şahsiyet” olarak nitelendirdiği Alimcan İdrisi ile karşılaşmış ve onun hakkında bir yazı kaleme almıştır.²³ İdrisi, Berlin’de Alman Dış İşleri Bakanlığı’nda işgal ettiği önemli makamın sağladığı siyasi güç ve otorite ile karizmatik bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özcan, İdil-Ural Türklerinin milli mücadelesine katılan ve Bolşeviklerin yönetimi ele geçirmelerinden sonra Türkiye’ye gelen Zakir Kadiri Ugan hakkında bir yazı yazmıştır. Bu yazısında *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*’nde yayınlanan “Ugan” maddesindeki hataları ve eksiklikleri tespit etmiş, yazarı ve ansiklopedi yönetimini ciddi bir şekilde eleştirmiştir.²⁴ Özcan, profesyonel olunması gereken yerlerde yapılan basit hataları hoş karşılamayan bir kişiliğe sahiptir. Onun bu tür eleştirileri ve düzeltme yazıları ilgili kişi ve kurumlarca takip edilmekle birlikte yapılan hatalar ve eksiklikler giderilmektedir. Dolayısıyla Ömer Özcan’ın ülkemizdeki bilimin gelişmesine önemli katkı sağladığını söyleyebiliriz.

Özcan, İdil-Uralı büyük fikir adamlarından biri olan Akçuraoğlu Yusuf hakkında bir yazı kaleme almış, onun Rusya ve Türkiye’deki faaliyetlerini izah ettikten sonra bazı vesika ve mektuplarını yayınlamıştır.²⁵ Özcan, yine İdil-Ural coğrafyasının meşhur fikir adamlarından Abdullah Battal Taymas’ın hayatı hakkında yazmıştır.²⁶ Burada Ali Birinci’nin Taymas hakkında yazdığı metnin içinde olmamasından dolayı Taymas’ın otobiyografisiyle ilgili önemli gördüğü kısmı yayınlamıştır.

Özcan, Başkurt Türklerinden ve aynı zamanda Türk tarih, fikir ve yakın siyasi tarihimiz için önemli bir sima olan Zeki Velidî Togan hakkında yazmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi İstanbul Üniversitesi’nden Togan’ın talebesi olan Özcan, bu yazısına Togan’ın Türkistan’ın bağımsızlığı için yaptığı mücadelesi, Türkiye’deki hayatı, öğretim üyeliği yılları, katıldığı kongreler, 1944-45 Irkçılık-Turancılık Davası’ndaki günleri, ilim ve cemiyet faaliyetleri, eserleri ve hakkında yapılan çalışmaları değerlendirmiştir. Togan hakkında yapılan yeni çalışmaları tetkik eden Özcan, gördüğü hatalara vurgu yapmış ve ilaveler yaparak eksiklikleri tamamlamaya çalışmıştır. Yazının sonunda Togan’ın hayatına ışık tutan beş vesika-mektup eklemiştir.²⁷

Özcan’ın hayatını yazdığı İdil-Uralı muhacirlerden bir diğeri unutulmuş ve pek fazla bilinmeyen bir mücadele adamı Ahmet Ziya Özkaynak’tır. 1908 Başkurdistan doğumlu olan Özkaynak ilk tahsilini kısmen memleketinde yapmış ve 12 yaşındayken doğu sınırını geçerek Türkiye’ye iltica etmiştir. Burada yüksek tahsilini tamamladıktan sonra eğitimci olarak görev yapmıştır. Ömer Özcan, onun ailesi ve tahsilini, Türkiye’deki çalışma hayatını, fikir ve cemiyet hayatını, diğer muhacirlerle ilişkilerini, 1944 yılındaki olayda tutuklanması gibi daha pek çok konuyu aydınlığa kavuşturmuştur. Özkaynak hakkında ilk önce *Türk Yurdu*’nda yazdığı yazıyı sonradan bazı ilaveler yapıp genişlettikten sonra *Bir Vatandan Bir Vatana...* adlı eserinde yayınlamıştır.²⁸

Özcan’ın yazılarında yer verdiği İdil-Ural Türklerinin bir diğer önemli ismi dava ve mücadele adamı Ali Akış’tır. 1918 yılında Mançurya’nın Haylar şehrinde doğan Ali Akış, istiklal ve hürriyet mücadelesine gönül vermiş bir fikir adamıdır. Ayaz İshaki ile tanıştıktan sonra Mısır, Polonya, Türkiye, Finlandiya ve Almanya’ya giderek çeşitli alanlarda mücadelesini yürütmüştür. Ömer Özcan, aynı zamanda yakın dostu olan Ali Akış’la pek çok kez mektuplaşmış, onunla İdil-Ural Türklüğünün geleceği hakkında görüşmeler gerçekleştirmiştir. Hakkında daha önce yazmış olduğu yazılarını *Bir Vatandan Bir Vatana...* adlı eserinde yayınlamıştır.²⁹

Özcan’ın İdil-Ural Türklerinden olup Osmanlı döneminde Türkiye’ye yerleşmiş ve cumhuriyet devrinde Türkiye’nin kalkınmasına büyük katkı sağlayan Hamit Zübeyr Koşay hakkında yazdığı yazı dikkate değerdir. Rusya’nın Ufa vilayetinde 1897’de doğan Hamit Zübeyr, İttihat ve Terakki döneminde eğitim için İstanbul’a

²² Ömer Özcan, “Ayaz İshaki’nin Mektuplarında Sadri Maksudî Arsal”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Ord. Prof. Sadri Maksudî Arsal’a Armağan Özel Sayısı, C. 75, İstanbul 2017, s. 181-189.

²³ Ömer Özcan, “Alimcan İdrisi Hakkında”, *Emel’imiz Kırm*, S. 41-44, 2003, s. 80-81. Aynı yazı için bkz. Ömer Özcan, “Alimcan İdrisi Hakkında”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 88-94. Ömer Özcan’ın bu yazısında bazı Rusça kaynaklara atıf verilirken Kiril harflerinin Latin alfabesindeki karşılıklarında transkripsiyon hataları yapılmıştır. (*Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 88, dipnot 4.)

²⁴ Ömer Özcan, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Zakir Kadiri Ugan Maddesindeki Hatalar”, *Türk Yurdu*, S. 311, Temmuz 2013, s. 76-80.

²⁵ Ömer Özcan, “Yusuf Akçura’nın Hayatı, Eserleri ve Hakkındaki Bazı Vesikalar”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 11-35.

²⁶ Ömer Özcan, “Abdullah Battal Taymas’ın Otobiyografisi”, *Türk Yurdu*, S. 340, Aralık 2015, s. 62-65.

²⁷ Ömer Özcan, “Ord. Prof. Dr. A. Zeki Velidî Togan ve Türk Tarihi Araştırmaları”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 95-130.

²⁸ Ömer Özcan, “Unutulmuş Fikir ve Mücadele Adamı Bir Siyasi Muhacir: Ahmet Ziya Özkaynak”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 144-165. Yazının ilk hali için bkz. Ömer Özcan, “Türkçülük Tarihinden İsimler: Ahmet Ziya Özkaynak”, *Türk Yurdu*, S. 144, Ağustos 1999, s. 51-55.

²⁹ Ömer Özcan, “Tarihe Tanıklık Eden Ali Akış”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 176-189.

gelmiştir. İlk eğitimini gördükten sonra Budapeşte'ye gitmiş ve orada doktorasını tamamlamıştır. Türkiye'ye döndükten sonra da Milli Eğitim Bakanlığı'nın çeşitli kadrolarında görev alarak önemli hizmetlerde bulunmuştur. Onun en önemli işlerinden birisi müzecilik alanındaki faaliyetleridir. Ankara Etnografya Müzesi'nin kuruculuğu ve ilk müdürlüğünü yapmıştır. 1927'den 1931'e kadar üstlendiği bu görev sırasında muhtelif arazilerde kazı çalışmalarında bulunan Koşay, benzer faaliyetleri teşvik etmiş, eski Anadolu tarihi ve kültürü üzerine önemli eserleri toplamıştır.³⁰

Ömer Özcan'ın İdil-Ural hakkında çıkan bazı eserlerin tanıtımını yaptığı yazıları ise şunlardır:

Özcan, Sultan Galiyev hakkında yeni çıkan Oğuz Şaban Duman'ın *Doğu-Batı Meselesi ve Sultan Galiyev*³¹ isimli kitabını tanıtmıştır. İlk önce Türkiye'de ve yurtdışında yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermiş, ardından Sultan Galiyev hakkında yeni neşredilen eserden bahsetmiştir.

Tataristan İlimler Akademisi Şehabeddin Mercani Enstitüsü'nden Feride Gaffarova *Tatar Muhacirleri* isimli eserini yayınlamıştır. Ömer Özcan bu eserin tanıtım yazısını *Emel'imiz Kırım* dergisinde kaleme almıştır.³²

İdil-Ural Türklerinden olan ve II. Dünya Savaşı'ndan önce Almanya'ya yerleşen Abdurrahman Şefi Almas'ın kızı Aysu Erinç, Sovyet egemenliğinin tesis edilmesinden sonra ülkelerinden göç etmek zorunda kalan Türklerin kısa geçmişi ve özellikle ailesinin hatıralarını ihtiva eden bir eser yayınlamıştır.³³ Özcan, *Türk Yurdu*'nda bu eserin dikkat çekici bir tanıtımını yapmıştır.³⁴

Özcan, Türkistan'ın hürriyet mücadelesinin liderlerinden Mustafa Çokayoğlu'nun hayatı ve bazı mektuplarına dair bilgi vermiştir. Aynı yerde Çokayoğlu'nun kendi el yazısıyla tuttuğu defterinden bahsetmiştir.³⁵

3.2. Kırım Hakkındaki Yazıları

Kırımlı Bekir Sıdkı Çobanzade üzerine bir yazı kaleme alan Ömer Özcan, öncelikle Çobanzade hakkında yapılan çalışmalardan bahsetmiş ve onun hakkında Azerbaycan basınında çıkan bazı ithamları, orijinallerini bozmadan vermiştir.³⁶ Ömer Özcan, 26 Şubat-6 Mart 1926 tarihleri arasında Bakü'de düzenlenen I. Türkoloji Kongresi Kurultayı ve bunu gerçekleştiren önemli isimlerden biri olan Kırımlı Çobanzade hakkında bir makale daha kaleme almıştır.³⁷ *Emel'imiz Kırım*'da çıkan bu yazının peşinden bir sonraki sayıda yeni bir makale daha neşretmiştir.³⁸ Özcan'ın yaptığı bu çalışmalar Çobanzade'nin hayatı ve dönemin kültürel tarihini anlamak için önemli katkılar sağlamaktadır.

Özcan, Kırım tarihi için önemli bir sima olan Cafer Seydahmet Kırimer ve onun Enver Paşa ile münasebetlerine yönelik bir araştırma yapmıştır. Bu konuyla ilgili olarak incelediği makalede Kırimer'in 1920 yılında, bu sırada Moskova'da bulunan Enver Paşa'ya hitaben yazdığı bir mektubu yayınlamıştır. Aynı yerde Hulusi Hamdi Bey (Paris) ve Kırımlı Hafız Bey'den (Paris) Enver Paşa'ya yazılan mektuplar da bulunmaktadır.³⁹ Özcan'ın bu çalışmaları yakın tarihimizi ilgilendiren önemli bilgiler sunmaktadır.

Bu tür çalışmalara ilave olarak Özcan, vatanları için mücadele yürüten, memleket meselelerine kafa yoran kişilerin vefat haberlerini duyurmuş ve onların mücadelelerini tanıtma amaçlı yazılar yazmıştır. Bunlardan birisi Kırım Türklerinin bağımsızlığı için mücadele yürüten İsmail Otar'ın 8 Ekim 2005'te vefatıyla ilgili yazdığı yazıdır. Bu yazıda Otar'ı yâdetmiş, mücadelelerine ve eserlerine değinmiştir.⁴⁰ Buna benzer bir başka yazıyı da *Emel'imiz Kırım*'da neşretmiştir.⁴¹

Özcan, Kırım konusunda İsmail Gaspıralı'nın kızı Şefika Gaspıralı hakkında Necip Hablemitoğlu'nun eşiyile birlikte hazırladığı kitabı tanıtmıştır. Bilindiği gibi Şefika Hanım Rusya'da yaşayan Türk kadınlarının eğitimi ve modern hayata katılması konusunda önemli çalışmalar yapmış bir kişidir. Ömer Özcan, İsmail Çağrı

³⁰ Ömer Özcan, "Hamit Zübeyr Koşay Cumhuriyet Dönemi Müzeciliğinin Önderi", *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 131-143.

³¹ Oğuz Şaban Duman, *Doğu-Batı Meselesi ve Sultan Galiyev*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999. Özcan'ın tanıtım yazısı için bkz. Ömer Özcan, "Mazlum Milletler ve Sultan Galiyev Hakkında", *Emel'imiz Kırım*, S. 31, Nisan-Mayıs-Haziran 2000, s. 45-47.

³² Ömer Özcan, "Sadri Maksudi Arsal-Tatar Muhacirleri", *Emel'imiz Kırım*, S. 50, Ocak-Şubat-Mart 2005, s. 46-47.

³³ Aysu Erinç, *Çocukluğumun Öyküsü - Rusya, Almanya, Türkiye Üçgeninde Savrulan Bir Aile*, İstanbul 2009.

³⁴ Ömer Özcan, "İdil Ural'dan Bir Ses: Çocukluğumun Öyküsü", *Türk Yurdu*, S. 264, Ağustos 2009, s. 99-102.

³⁵ Ömer Özcan, "Mustafa Çokayoğlu Hakkında Bir Mektup ve El Yazması Defteri", *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 518-529.

³⁶ Ömer Özcan, "Bekir Sıdkı Çobanzade Hakkında", *Emel'imiz Kırım*, S. 48, Temmuz-Ağustos-Eylül 2004, s. 14-23.; Çobanzade Kırım'da doğmuş, eğitimini Türkiye ve Macaristan'da tamamlamış, sonradan ülkesine dönerek öğretmen olarak çalışmaya başlamıştır. Akmesic'te üniversite kurulmasından sonra burada Türk dili profesörü olmuştur. 1924 yılında Kırım Üniversitesi Rektörlüğüne getirilmiştir. Daha sonra kendisine gelen davet üzerine Azerbaycan'da devam etmekte olan yeni alfabe çalışmalarına katılmak üzere Bakü'ye gitmiştir. Bilim adamı olarak esas şöhretini davetli olarak gittiği Azerbaycan'da Türk dili üzerine yaptığı çalışmalarla kazanmıştır.

³⁷ Ömer Özcan, "Bekir Sıdkı Çobanzade ve 1926 Bakü Türkoloji Kurultayı", *Emel'imiz Kırım*, S. 56, Temmuz-Ağustos-Eylül 2006, s. 24-29.

³⁸ Ömer Özcan, "Bekir Sıdkı Çobanzade'nin Serencamı", *Emel'imiz Kırım*, S. 57, Ekim-Kasım-Aralık 2006, s. 11-15.

³⁹ Ömer Özcan, "Enver Paşa ve Cafer Seydahmet Kırimer İlişkileri", *Emel'imiz Kırım*, S. 49, Ekim-Kasım-Aralık 2004, s. 14-28.

⁴⁰ Ömer Özcan, "Türk Dünyasının Büyük Kaybı: İsmail Otar", *Türk Yurdu*, S. 222, Şubat 2006, s. 104-107.

⁴¹ Ömer Özcan, "Büyük Türkçü İsmail Otar", *Emel'imiz Kırım*, S. 54, Ocak-Şubat-Mart 2006, s. 28-30.

TARİHÇİ ÖMER ÖZCAN VE TÜRK DÜNYASI TARİHİ HAKKINDAKİ YAZILARININ İNCELENMESİ

Özcan müstear ismiyle *Şefika Gaspıralı ve Rusya'da Türk Kadın Hareketi (1893-1920)* adlı kitabı *Türk Yurdu*'nda okuyucuya tanıtmıştır.⁴²

Özcan, Kırım Türklerinin siyasi önderlerinden Sabri Arıkan'ın hayatı, şahsiyeti ve cemiyet faaliyetlerini tanıtan bir yazı neşretmiştir. Cafer Seydahmet Kırimer ve İsmail Otar gibi Kırım davasının mücadelesini veren kişilerle yakın temas halinde olan Sabri Arıkan'ın ataları Kırım'dan Romanya'ya, oradan da Bursa'ya göç etmişlerdir. Onun ketum kişiliğinin de etkisiyle hakkında çıkan bir yazının olmaması, Ömer Özcan'ın böyle bir yazıyı kaleme almasını zorunlu kılmıştır. Özcan, 2008 yılında ziyaretine gittiği Arıkan'ın Küçükyalı'da bulunan evindeki görüşme sırasında tuttuğu notlara dayanarak bu biyografik çalışmayı yapabilmıştır.⁴³

Özcan'ın çalışmaları arasında yer verdiği isimlerden birisi de Halil İncalcık'tır. Kırım'dan Türkiye'ye göç eden bir ailenin çocuğu olan İncalcık'ın çalışmaları arasında Kırım Hanlığı üzerine yaptığı araştırmaları önemli bir yer tutar. Bu araştırmalar hocanın vefatından sonra bir araya getirilerek kitap şeklinde basılmıştır. Ömer Özcan, İncalcık'ın hayattayken ata yurdu hakkında birikimine uygun bir eser bırakmamış olmasını talihsizlik olarak değerlendirmiştir. Hâlbuki Kırım Türklerinin siyasi önderlerinden Cafer Seydahmet Kırimer, İncalcık'la yakın ilişki içerisinde olmuş, onu daima manevi olarak desteklemiş ve Kırım hakkında ilmi eserler yazmasını arzu etmiştir. Ömer Özcan, İncalcık hakkında yapılan bazı biyografik eserleri incelemiş ve ona ait bibliyografyadaki eksiklikleri tespit etmiştir. Dolayısıyla bu çalışması İncalcık bibliyografyası için önemli bir katkı niteliğindedir.⁴⁴

Özcan'ın bir diğer çalışması Kırımlı meşhur yazar Cengiz Dağcı hakkında yazdığı yazıdır. Hayatından bahsettikten sonra onun Cafer Seydahmet Kırimer ve İsmail Otar'a yazdığı mektuplarını yayınlamıştır. Bu mektuplardan Cengiz Dağcı'nın hayatına dair çok müstesna biyografik bilgiler edinmek mümkündür.⁴⁵

3.3. Kafkasya Hakkındaki Yazıları

I. Azerbaycan Cumhuriyeti, Milli Emniyet Genel Müdürlüğü görevini yürütmüş olan Naki Keykurun'un yeniden yayımlanan hatıratı⁴⁶ hakkında Ömer Özcan bir tanıtım yazısı kaleme almıştır.⁴⁷ Bu yazıda Özcan, yeni baskısı yapılan bu hatıratı ciddi bir şekilde eleştirmiştir. Eseri yeni baskıya hazırlayan Tuncar Tuğcu önsözde eserin sahip olduğu önemi vurgulamış ve sonrasında yazdığı Azerbaycan başlıklı bölümde bariz hatalar yapmıştır. Azerbaycan'ın demografik yapısıyla ilgili yanlış bilgiler, tarihi tutarsızlıklar, dizgi hataları ve coğrafi bölgelerle ilgili yanlışlıklar Ömer Özcan'ın üzerinde durduğu noktalardır.

Azerbaycan Türklerinden Mirza Kâzım Bey (1802-1870) Rusya'daki Şarkiyat çalışmalarının öncülerinden biridir. Rusya'da meşhur olan Mirza Kâzım Bey ne yazık ki ülkemizde pek fazla bilinmez. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nde çıkan bir madde, *Azerbaycan Yurd Bilgisi* ve *Türk Yurdu*'nun Eylül 1999 sayısında çıkan yazılar fazla bilinmeyen âlimin tanıtılması bakımından önemlidir.⁴⁸ Ömer Özcan önemli gördüğü Muhit Mert'in *Türk Yurdu*'nun yukarıda belirtilen sayısında çıkan makalesinde yazarın ulaşamadığını belirttiği bazı bilgileri tamamlamak ve düzeltilmesi gereken bazı hususlara işaret etmek için bir yazı kaleme almıştır.⁴⁹ Burada Mirza Kâzım Bey'in hayatı hakkında bilgi vermiş ve söz konusu hususlara ilaveler yaparak ilgili kısımları düzeltmiştir.

Özcan'ın üzerinde durduğu bir başka konu Kafkas muhacirleri hakkındadır. Ermeni tarihçi Arsen Avagyan'ın *Toplumsal Tarih* dergisinde yayınladığı "Türk-Bolşevik İlişkilerinde Kafkas Muhacirleri" başlıklı yazısını⁵⁰ değerlendiren Özcan, bu yazıda dikkatini çeken ve herkesçe malum olan konularla çeliştiğini düşündüğü bazı noktaları mukayese etmiştir. Yazarın kullandığı bazı terim yanlışlıkları ve literatürde mevcut olmayan bazı coğrafi isimler Özcan'ın dikkat çektiği hususlardandır.⁵¹

⁴² İsmail Çağrı Özcan, "Şefika Gaspıralı ve Rusya'da Türk Kadın Hareketi Hakkında", *Türk Yurdu*, S. 143, Temmuz 1999, s. 32-34. Aynı makale için bkz. İsmail Çağrı Özcan, "Şefika Gaspıralı ve Rusya'da Türk Kadın Hareketi Hakkında", *Emel'imiz Kırım*, S. 28, Temmuz-Ağustos-Eylül 1999, s. 55-58.

⁴³ Ömer Özcan, "Kırım Türklerinin Siyasi Önderlerinden Sabri Arıkan", *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 484-494.

⁴⁴ Ömer Özcan, "Halil İncalcık ve Bibliyografyasına Ek", *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 495-505.

⁴⁵ Özcan'ın Cengiz Dağcı hakkında *Türk Yurdu* ve *Emel'imiz Kırım*'da çıkan yazıları için bkz. Ömer Özcan, "Cengiz Dağcı", *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 506-517.

⁴⁶ Naki Keykurun, *I. Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Emniyet Genel Müdürlüğü; Azerbaycan İstiklal Mücadelesinden Hatıralar (1905-1920)*, İlke Kitabevi, Baku 1993.

⁴⁷ Ömer Özcan "Azerbaycan'ın Yakın Tarihi ile İlgili Bir Hatırat", *Türk Yurdu*, S. 138, Şubat 1999, s. 27-29.

⁴⁸ Ahmet Kanlıdere, "Mirza Kâzım Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXX, İstanbul 2005, s. 162-164.; Muhit Mert, "Rusya'da Şarkiyat Çalışmalarının Öncüsü, Ünlü Türk Alimi: Mirza Kazım Bey", *Türk Yurdu*, S. 145, Eylül 1999, s. 26-34; A. Caferoğlu, "Büyük Azeri Alimi, Mirza Kazım Bey", *Azerbaycan Yurd Bilgisi*, S. 2, İstanbul 1932, s. 62-68.

⁴⁹ Ömer Özcan, "Mirza Kazım Bey Üzerine Notlar", *Türk Yurdu*, S. 151, Mart 2000, s. 44-45.

⁵⁰ Arsen Avagyan, "Türk-Bolşevik İlişkilerinde Kafkas Muhacirleri", *Toplumsal Tarih*, S. 102, Haziran 2002, s. 30-34.

⁵¹ Ömer Özcan, "Kafkas Muhacirleri Hakkında", *Toplumsal Tarih*, S. 105, Eylül 2002, s. 6-7.

Özcan'ın Kafkasya ile ilgili kaleme aldığı bir başka yazı bugün Gürcistan'da yer alan Ahıska ve Ahıska Türkleriyle Batum civarındaki Acaristan ve Acaralılar hakkındadır.⁵² Bu makalede Özcan, Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte Gürcistan'da yaşanan gelişmeler ve bazı etnik problemler hakkında değerlendirmeler yaptıktan sonra, Ahıskalılar ve Acaralıların sorunlarına değinmiştir.

Özcan'ın Kafkasya hakkında yazdığı bir diğer makalesi Azerbaycan lejyonerleri hakkındadır. Bilindiği gibi, II. Dünya Savaşı sırasında Almanlar, Kızılordu'dan ele geçirdikleri esirler arasından seçtikleri askerlerden oluşan lejyonlar kurdular. Bu lejyonlar ilk önce destek hizmetlerinde kullanıldılar, sonradan ön cepheye sürüldüler. Savaşın sonunda Sovyetler teslim aldıkları eski askerlerinin büyük çoğunluğunu öldürmüş, bir kısmını da hapiste tutmuş veya sürgüne göndermiştir. Sovyetler dağıldıktan sonra İdil-Ural, Türkistan ve Azerbaycan lejyonları hakkında araştırma eserler ve hatıra kitapları farklı ülkelerde ve dillerde çıkmaya başlamıştır. Özcan, bu konuyla ilgili yapılan araştırmalar hakkında bilgiler vermekte ve lejyonerlerden bahsetmektedir.⁵³ Yazar, lejyonlarda savaşan ve sonradan Türkiye'de hayatını sürdüren muhacirler hakkında da pek çok yazı kaleme almıştır. Bunlardan biri Azerbaycan Türklerinden Cebbar Ertürk hakkında yazdığı bir makaledir. Burada Cebbar Ertürk'ün ailesi, eğitim yılları, savaş sırasında yaşadıkları, Türkiye'deki çalışma hayatı ve yayın faaliyetlerine değinmiştir.⁵⁴

Özcan'ın kaleme aldığı konulardan bir diğeri de Vügar İmanov'un Boğaziçi Üniversitesi yayınları arasından çıkan *Ali Merdan Topçubaşı (1865-1934)* adlı kitabının değerlendirmesidir.⁵⁵ Özcan ilk önce Topçubaşı'nın hayatı hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra eserin kaynak kritiğini yapmıştır. Göze çarpan bazı eksikliklere ve hatalara işaret ettikten sonra da eserin değerlendirmesine geçerek detaylı bir şekilde konuyu ele almıştır.

İstanbul Üniversitesi'nde Afgan Veliyev tarafından Azerbaycan'ın meşhur simalarından Türkiye'deki neşir hayatında da önemli bir yere sahip Mirza Bala hakkında yüksek lisans çalışması yayınlanmıştır.⁵⁶ Ömer Özcan, *Türk Yurdu*'nda kaleme aldığı bu eseri detaylı bir şekilde incelemiş ve belirgin hatalarla eksikliklere işaret etmiştir.⁵⁷ Özcan, *Türk Yurdu*'nun Temmuz 2010 sayısında Mirza Bala'nın eğitim hayatına ait bir vesikayı da yayınlamıştır.⁵⁸

Ömer Özcan, araştırmaları sırasında Mehmed Emin Resulzade'nin müstear isimle yazdığı daha önce bilinmeyen yazılarını tespit etmiştir.⁵⁹ Resulzade, 1949 ve 1950 yıllarında *Ulus* gazetesinde M. E. Yalvaçoğlu adını kullanarak üç adet yazı yazmıştır. İlk önce Nizami Gencevi hakkında⁶⁰ bir makaleye rastlayan Özcan, evvela bunun Resulzade'ye ait olduğunun farkına varamamış, fakat taramaya devam ettiğinde Üzeyir Hacıbeyli⁶¹ ve Sovyet Türkçülüğü⁶² konularında iki makaleyle karşılaştınca, bunların Resulzade'nin yazıları olduğunu anlamıştır. Özcan'a göre, üslup ve muhteva itibarıyla yazıların ona ait olduğu herhangi bir tereddüt uyandırmamaktadır. Özcan, "Bir Temizliğe Dair: Sovyet Türkçülüğü" adlı yazıyı ele aldığı çalışmanın sonuna aynen koymuştur. Aynı yılın Kasım sayısında ise Resulzade'nin Üzeyir Hacıbeyli hakkında kaleme aldığı yazıyı yayınlamıştır.⁶³

Özcan, Azerbaycan tarihi için önemli fakat kimliği bizim için meçhul olan Efendizade Mehmet Şerif Bey hakkında müstakil bir yazı yazmıştır. Daha önce kimsenin temas etmediği Mehmet Şerif Bey'in hayatı, Özcan'ın bu araştırması sayesinde ortaya çıkmıştır. Azerbaycan'da doğan Türkiye'de eğitimini tamamlayan M. Şerif Bey, Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde eğitimci ve cemiyet adamı olarak çalışmıştır. Özcan onunla ilgili birkaç mektubu yayınlamıştır.⁶⁴

⁵² İsmail Çağrı Özcan, "Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri ile Acaristan ve Acarlar", *Türk Yurdu*, S. 182, Ekim 2002, s. 56-60.

⁵³ Ömer Özcan, "Azerbaycan Lejyonerleri", *Emel'imiz Kırım*, S. 45, Ekim-Kasım-Aralık 2003, s. 17-22.

⁵⁴ Ömer Özcan, "Muhaceret Neslinden Bir İsim: Cebbar Ertürk", *Türk Yurdu*, S. 214, Haziran 2005, s. 55-59. Özcan, lejyonerlerden Afilan Mugan hakkında da yazmıştır. Bkz. Ömer Özcan, "Afilan Mugan", *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 365-373. Bahsi geçen diğer lejyonerler metin içerisinde zikredilmiştir.

⁵⁵ Ömer Özcan, "Muhacerette Bir Lider; Ali Merdan Topçubaşı", *Emel'imiz Kırım*, S. 47, Nisan-Mayıs-Haziran 2004, s. 16-28.

⁵⁶ Afgan Veliyev, *Azerbaycan Siyasi Düşünce Tarihi ve Mirza Bala Mehmetzade (1898-1959)*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2006.

⁵⁷ Ömer Özcan, "Azerbaycan Siyasi Düşünce Tarihi ve Mirza Bala Mehmetzade", *Türk Yurdu*, S. 236, Nisan 2007, s. 50-57.

⁵⁸ Ömer Özcan, "Mirza Bala Mehmetzade Hakkında Bir Vesika", *Türk Yurdu*, S. 275, Temmuz 2010, s. 74-77.

⁵⁹ Ömer Özcan, "Mehmet Emin Resulzade'nin Bilinmeyen Yazıları", *Türk Yurdu*, S. 276, Ağustos 2010, s. 73-77. Bu yazı Azerbaycan'da ilgi uyandırmış ve Azerbaycan Türkçesine aktarılarak *525 Qezet*'te iki parça halinde neşredilmiştir. Bkz. Ömer Özcan, "Mehmedemin Resulzade Türkiye'de: Bezi Geydler", *525 Qezet*, 9.10.2010, Baku, s. 14; Ömer Özcan, "M.Resulzade'nin Gizli İmzası-M.E.Yalvaçoğlu", *525 Qezet*, 16.10.2010, Baku, s.14-15. Resulzade hakkındaki yazılar için bkz. Ömer Özcan, "Mehmet Emin Resulzade", *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 205-222.

⁶⁰ M. E. Yalvaçoğlu, "Azeri Şairi Nizami ve Dünyanın Bugünkü Durumu", *Ulus*, 23.3.1949, s. 2-6.

⁶¹ M. E. Yalvaçoğlu, "Azerbaycan Kompozitörü Hacıbeyli Üzeyir", *Ulus*, 3.5.1949, s. 2-4.

⁶² M. E. Yalvaçoğlu, "Bir Temizliğe Dair: Sovyet Türkçülüğü", *Ulus*, 6.1.1950, s. 2-4.

⁶³ Ömer Özcan, "Mehmet Emin Resulzade'nin Bir Yazısı Etrafında", *Türk Yurdu*, S. 279, Kasım 2010, s. 42-44.

⁶⁴ Ömer Özcan, "Efendizade Mehmet Şerif Bey", *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 222-259.

TARİHÇİ ÖMER ÖZCAN VE TÜRK DÜNYASI TARİHİ HAKKINDAKİ YAZILARININ İNCELENMESİ

Azerbaycan siyasi önderlerinden Mir Yakub Mehdiyev, Özcan'ın incelediği önemli kişilerdendir. Siyasi faaliyeti çok az bilinen Mehdiyev hakkındaki biyografik bilgiler sınırlı, onun hayatına dair bazı eserler ve ansiklopedilerde bulunan kimi kayıtlar ise hatalıdır. Bu nedenle Ömer Özcan'ın bu araştırma yazısı önem arz etmekte olup, Mehdiyev'in Azerbaycan'daki siyasi hayatı, 1917 Rus İhtilali'nden sonra kurulan Güney Kafkasya Seymi'ndeki faaliyetleri, Paris Barış Konferansı'ndaki rolü, Türkiye'deki hayatı, siyasi muhaceretle ilişkisi gibi hayatının pek çok dönemini aydınlatan bilgiler sunmaktadır. Yazının sonunda Özcan, onun eserleri ve özellikle *Promethee* dergisindeki makalelerinin künyesini vermiştir.⁶⁵

Azerbaycan tarihi için mühim bir kişi olan Mehmet Sadık Aran da Özcan'ın tetkik ettiği isimler arasındadır. Karabağ doğumlu olan Aran, Bakü'de ve İstanbul Üniversitesi'nde öğrenimini tamamlamıştır. Aran, Sovyet hâkimiyeti Azerbaycan'da kesinleşince İran'a ve ardından Türkiye'ye gelmiş, eğitimcilik ve gazetecilik mesleğini icra etmiştir. Türk Ocakları ve Halkevleri'nde çok sayıda konferans vermiştir. Özcan araştırmasında Cafer Seydahmet Kırımer'in M. Sadık Aran'la ilişkilerini incelemiş, yazının sonunda Aran'ın daha önce tespit ettiği eserlerinin künyelerini vermiştir.⁶⁶

Azerbaycan istiklal hareketinin siyasi liderlerinden Mehmed Emin Resulzade'nin yakın dostlarından Mehmet Kengerli'nin hayatı ve mücadelesi Özcan'ın çalışmaları arasındaki yerini almıştır. 1914 Karabağ doğumlu Kengerli, 1938 yılında St. Petersburg Askeri Tıp Akademisi'nden mezun olmuştur. Sovyet ordusunda yüzbaşı rütbesiyle Fin cephesinde bulunmuş, Rus-Alman harbinin başlamasından sonra Kırım'da görevliken Almanlara esir düşmüştür. Berlin'de bulunduğu sırada Resulzade ile tanışmış ve bundan sonra siyasi ve kültürel çalışmalarında Resulzade'nin takipçisi olmuştur. Hayatının geri kalan yıllarını Türkiye'de geçiren Dr. Mehmet Kengerli'nin biyografisine dair bilgiler Ömer Özcan'ın çalışmasından edinilebilir.⁶⁷

SONUÇ

İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü'nden mezun olan Ömer Özcan, eğitimci ve idareci olarak görev yaptığı yıllarda biyografi yazma yeteneğini geliştirmiştir. Bu yönünün gelişmesinde idarecilik vazifesinin sağladığı imkânların büyük etkisinin olduğu açıktır. Yükseköğrenim yıllarından itibaren Türkçü ve Turancılık fikrine yatkın hocalardan ders alması ve okul dışında bazı derneklerin düzenlediği konferanslara katılması onun fikir dünyasını etkilemiştir. Kırım Türklerinin siyasi önderlerinden Müstecip Ülküsal ve İsmail Otar'la tanışması dernek faaliyetleri kapsamında Ülkü Ocağı'na neşir temin etmek vesilesiyle olmuştur. Böylece Kırım meselesiyle tanışmış ve yakın dostluk kurduğu İsmail Otar'dan sonraki yıllarda çalışmalarında kullanacağı özel evrakı temin etmiştir. Özcan'ın bazı çalışmaları daha önce kimsenin temas etmediği konular ve şahıslara yönelik yapılmıştır. Bazı şahsiyetlerin hayatı ve faaliyetleri Özcan'ın bu araştırmaları sayesinde ortaya çıkmıştır. Bu durum Özcan'ın siyasi ve entelektüel literatürümüzün oluşmasına büyük katkı sağlayan çalışmalar yaptığını göstermektedir. Bu kişiler genelde Rusya Müslümanları olarak zikredilen, İdil-Ural, Türkistan, Kırım ve Kafkasya'nın hürriyet mücadelesi için çalışan ve bu uğurda memleketlerinden ayrı kalan, Avrupa'da ve ikinci vatan olarak gördükleri Türkiye'de yaşayan ve bazıları hakkında bilgi sahibi olmadığımız şahsiyetlerdir. Dolayısıyla Ömer Özcan'ın Türkçülük fikrine hizmet edenlerin tanıtılması ve yakın dönem Türk Dünyası tarihinin önde gelen şahsiyetlerinin hayatlarını inceleyen önemli bir araştırmacı olduğunu ifade edebiliriz.

Ömer Özcan'ın en belirgin özelliği yazılarının büyük çoğunluğunu belirli bir amaç doğrultusunda yazması, ele aldığı her bir konuyu tenkidî bir gözle değerlendirmesidir. Onun yazılarının önemli bir kısmı, yapılan bir yanlış düzeltmek veya tespit ettiği bir eksiği tamamlamak amacıyla yazılmıştır. Dışarıdan bir araştırmacı olarak, akademisyenlerin basit hatalar yapmalarının kabul edilemez olduğu görüşündedir; belki de bu yüzden, bazı eleştirilerinde maksadını aştığı söylenebilir. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki, onun eleştirileri ilgili kişi ve kurumlarca dikkate alınmaktadır. Bu bakımdan, akademik camiada Ömer Özcan gibi araştırmacılara ihtiyaç olduğunu belirtmek gerekir.

⁶⁵ Ömer Özcan, "Azerbaycan Siyasi Önderlerinden Mir Yakub Mehdiyev", *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 261-286.

⁶⁶ Ömer Özcan, "Cafer Seydahmet Kırımer'in Mehmet Sadık Aran ile İlişkileri ve Finlandiya Türkleri", *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 287-320.

⁶⁷ Ömer Özcan, "En Kıdemli Müsavatçı Dr. Mehmet Kengerli", *Emel'imiz Kırım*, S. 56, Temmuz-Ağustos-Eylül 2006, s. 30-32.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

AVAGYAN, Arsen, “Türk-Bolşevik İlişkilerinde Kafkas Muhacirleri”, *Toplumsal Tarih*, S. 102, Haziran 2002, s. 30-34.

Cafer Seydahmet Kırım’ın Günlüğü, haz. İsmail Otar, Ömer Özcan, Polatlı Kırım Kültür ve Dayanışma Derneği, Ankara 2003.

CAFEROĞLU, Ahmet, “Büyük Azeri Alimi, Mirza Kazım Bey”, *Azerbaycan Yurd Bilgisi*, S. 2, İstanbul 1932, s. 62-68.

DEVLET, Nadir, *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

DUMAN, Oğuz Şaban, *Doğu-Batı Meselesi ve Sultan Galiyev*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999.

ERİNÇ, Aysu, *Çocukluğumun Öyküsü - Rusya, Almanya, Türkiye Üçgeninde Savrulan Bir Aile*, İstanbul 2009.

KANLIDERE, Ahmet, “Mirza Kâzım Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXX, İstanbul 2005, s. 162-164.

KEYKURUN, Naki, *I. Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Emniyet Genel Müdürü; Azerbaycan İstiklal Mücadelesinden Hatıralar (1905-1920)*, İlke Kitabevi, Baku 1993.

MERT, Muhit, “Rusya’da Şarkiyat Çalışmalarının Öncüsü, Ünlü Türk Alimi: Mirza Kazım Bey”, *Türk Yurdu*, S. 145, Eylül 1999, s. 26-34.

TÜRKOĞLU, İsmail, “Müslüman Kongreleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.32, İstanbul 2006, s. 96-98.

ÖZCAN, İsmail Çağrı, “Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri ile Acaristan ve Acarlar”, *Türk Yurdu*, S. 182, Ekim 2002, s. 56-60.

ÖZCAN, İsmail Çağrı, “Şefika Gaspıralı ve Rusya’da Türk Kadın Hareketi Hakkında”, *Türk Yurdu*, S. 143, Temmuz 1999, s. 32-34.

ÖZCAN, İsmail Çağrı, “Şefika Gaspıralı ve Rusya’da Türk Kadın Hareketi Hakkında”, *Emel’imiz Kırım*, S. 28, Temmuz-Ağustos-Eylül 1999, s. 55-58.

ÖZCAN, Ömer, “Mehmet Emin Resulzade”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 205-222.

ÖZCAN, Ömer, “Abdullah Battal Taymas’ın Otobiyografisi”, *Türk Yurdu*, S. 340, Aralık 2015, s. 62-65.

ÖZCAN, Ömer, “Aflan Mugan”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 365-373.

ÖZCAN, Ömer, “Alimcan İdrisi Hakkında”, *Emel’imiz Kırım*, S. 41-44, 2003, s. 80-81.

ÖZCAN, Ömer, “Ayaz İshaki’nin Mektuplarında Sadri Maksudi Arsal”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal’a Armağan Özel Sayısı, C. 75, İstanbul 2017, s. 181-189.

ÖZCAN, Ömer, “Ayaz İshaki’nin Ölümünün Hemşerilerine Duyurulması”, *Toplumsal Tarih*, S. 90, Haziran 2001, s. 50-51.

ÖZCAN, Ömer, “Azerbaycan Lejyonerleri”, *Emel’imiz Kırım*, S. 45, Ekim-Kasım-Aralık 2003, s. 17-22.

ÖZCAN, Ömer, “Azerbaycan Siyasi Düşünce Tarihi ve Mirza Bala Mehmetzade”, *Türk Yurdu*, S. 236, Nisan 2007, s. 50-57.

ÖZCAN, Ömer, “Azerbaycan Siyasi Önderlerinden Mir Yakub Mehdiyev”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 261-286.

ÖZCAN, Ömer, “Azerbaycan’ın Yakın Tarihi ile İlgili Bir Hatırat”, *Türk Yurdu*, S. 138, Şubat 1999, s. 27-29.

ÖZCAN, Ömer, “Bekir Sıdkı Çobanzade Hakkında”, *Emel’imiz Kırım*, S. 48, Temmuz-Ağustos-Eylül 2004, s. 14-23.

ÖZCAN, Ömer, “Bekir Sıdkı Çobanzade ve 1926 Bakü Türkoloji Kurultayı”, *Emel’imiz Kırım*, S. 56, Temmuz-Ağustos-Eylül 2006, s. 24-29.

ÖZCAN, Ömer, “Bekir Sıdkı Çobanzade’nin Serencamı”, *Emel’imiz Kırım*, S. 57, Ekim-Kasım-Aralık 2006, s. 11-15.

TARİHÇİ ÖMER ÖZCAN VE TÜRK DÜNYASI TARİHİ HAKKINDAKİ YAZILARININ İNCELENMESİ

- ÖZCAN, Ömer, “Büyük Türkçü İsmail Otar”, *Emel’imiz Kırım*, S. 54, Ocak-Şubat-Mart 2006, s. 28-30.
- ÖZCAN, Ömer, “Cafer Seydahmet Kırimer’in Mehmet Sadık Aran ile İlişkileri ve Finlandiya Türkleri”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 287-320.
- ÖZCAN, Ömer, “Cengiz Dağcı”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 506-517.
- ÖZCAN, Ömer, “Efendizade Mehmet Şerif Bey”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 222-259.
- ÖZCAN, Ömer, “En Kıdemli Müsavatçı Dr. Mehmet Kengerli”, *Emel’imiz Kırım*, S. 56, Temmuz-Ağustos-Eylül 2006, s. 30-32.
- ÖZCAN, Ömer, “Enver Paşa ve Cafer Seydahmet Kırimer İlişkileri”, *Emel’imiz Kırım*, S. 49, Ekim-Kasım-Aralık 2004, s. 14-28.
- ÖZCAN, Ömer, “Halil İnalçık ve Bibliyografyasına Ek”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 495-505.
- ÖZCAN, Ömer, “Hamit Zübeyr Koşay Cumhuriyet Dönemi Müzeciliğinin Önderi”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 131-143.
- ÖZCAN, Ömer, “İdil Ural’dan Bir Ses: Çocukluğumun Öyküsü”, *Türk Yurdu*, S. 264, Ağustos 2009, s. 99-102.
- ÖZCAN, Ömer, “Kafkas Muhacirleri Hakkında”, *Toplumsal Tarih*, S. 105, Eylül 2002, s. 6-7.
- ÖZCAN, Ömer, “Kırım Türklerinin Siyasi Önderlerinden Sabri Arıkan”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 484-494.
- ÖZCAN, Ömer, “M.Resulzade’nin Gizli İmzası-M.E.Yalvaçoğlu”, *525 Qezet*, 16.10.2010, Baku, s. 14-15.
- ÖZCAN, Ömer, “Mazlum Milletler ve Sultan Galiyev Hakkında”, *Emel’imiz Kırım*, S. 31, Nisan-Mayıs-Haziran 2000, s. 45-47.
- ÖZCAN, Ömer, “Mehmedemin Resulzade Türkiye’de: Bezi Geydler”, *525 Qezet*, 9.10.2010, Baku, s. 14.
- ÖZCAN, Ömer, “Mehmet Emin Resulzade’nin Bilinmeyen Yazıları”, *Türk Yurdu*, S. 276, Ağustos 2010, s. 73-77.
- ÖZCAN, Ömer, “Mehmet Emin Resulzade’nin Bir Yazısı Etrafında”, *Türk Yurdu*, S. 279, Kasım 2010, s. 42-44.
- ÖZCAN, Ömer, “Mirza Bala Mehmetzade Hakkında Bir Vesika”, *Türk Yurdu*, S. 275, Temmuz 2010, s. 74-77.
- ÖZCAN, Ömer, “Mirza Kazım Bey Üzerine Notlar”, *Türk Yurdu*, S. 151, Mart 2000, s. 44-45.
- ÖZCAN, Ömer, “Muhaceret Neslinden Bir İsim: Cebbar Ertürk”, *Türk Yurdu*, S. 214, Haziran 2005, s. 55-59.
- ÖZCAN, Ömer, “Muhacerette Bir Lider; Ali Merdan Topçubaşı”, *Emel’imiz Kırım*, S. 47, Nisan-Mayıs-Haziran 2004, s. 16-28.
- ÖZCAN, Ömer, “Muhaceretteki İdil-Ural ve Kuzey Kafkasya Önderlerinin Mücadelelerinden Bir Kesit”, *Toplumsal Tarih*, S. 42, Haziran 1997, s. 52-59.
- ÖZCAN, Ömer, “Muhammed Ayaz İshaki İdilli Hakkında Bir Düzeltme”, *Toplumsal Tarih*, S. 84, Aralık 2000, s. 33-35.
- ÖZCAN, Ömer, “Mustafa Çokayoğlu Hakkında Bir Mektup ve El Yazması Defteri”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 518-529.
- ÖZCAN, Ömer, “Ord. Prof. Dr. A. Zeki Velidî Togan ve Türk Tarihi Araştırmaları”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 95-130.
- ÖZCAN, Ömer, “Prof. Dr. Ahmet Temir”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 166-175.
- ÖZCAN, Ömer, “Prof. Dr. Ahmet Temir”, *Emel’imiz Kırım*, S. 41-44, 2003, s. 114-115.
- ÖZCAN, Ömer, “Sadri Maksudi Arsal-Tatar Muhacirleri”, *Emel’imiz Kırım*, S. 50, Ocak-Şubat-Mart 2005, s. 46-47.
- ÖZCAN, Ömer, “Sovyet Mahkûmu Muhacir Türklerin Mücadeleleri”, *Toplumsal Tarih*, S. 76, Nisan 2000, s. 56-63.
- ÖZCAN, Ömer, “Tarihe Tanıklık Eden Ali Akış”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 176-189.
- ÖZCAN, Ömer, “Türk Dünyasının Büyük Kaybı: İsmail Otar”, *Türk Yurdu*, S. 222, Şubat 2006, s. 104-107.

- ÖZCAN, Ömer, “Türkçülük Tarihinden İsimler: Ahmet Ziya Özkaynak”, *Türk Yurdu*, S. 144, Ağustos 1999, s. 51-55.
- ÖZCAN, Ömer, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Zakir Kadiri Ugan Maddesindeki Hatalar”, *Türk Yurdu*, S. 311, Temmuz 2013, s. 76-80.
- ÖZCAN, Ömer, “Unutulan Fikir ve Mücadele Adamı Bir Siyasi Muhacir: Ahmet Ziya Özkaynak”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 144-165.
- ÖZCAN, Ömer, “Uzakdoğu’da İdil-Uralhıların Varlık Mücadelesi”, *Toplumsal Tarih*, S. 48, Aralık 1997, s. 39-43.
- ÖZCAN, Ömer, “Yusuf Akçura’nın Hayatı, Eserleri ve Hakkındaki Bazı Vesikalar”, *Bir Vatandan Bir Vatana...*, s. 11-35.
- ÖZCAN, Ömer, *Bir Vatandan Bir Vatana: Rusya Müslümanlarından Türk İlim, Fikir ve Siyaset Hayatına Katkıda Bulunanlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.
- ÖZCAN, Ömer, *Halka ve Senirkent’e Adanmış Bir Ömür: Dr. H. Tahsin Tola*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.
- ÖZCAN, Ömer, *Türkçüler: Cumhuriyet Devrinde Bir İdealin Takipçileri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2020.
- RADLOFF, Friedrich Wilhelm, *Sibirya’dan*, çev. Ahmet Temir, Maarif Vekaleti, İstanbul 1956.
- VELİYEV, Afgan, *Azerbaycan Siyasi Düşünce Tarihi ve Mirza Bala Mehmetzade (1898-1959)*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2006.
- YALVAÇOĞLU, M. E., “Azerbaycan Kompozitörü Hacıbeyli Üzeyir”, *Ulus*, 3.5.1949, s. 2-4.
- YALVAÇOĞLU, M. E., “Azeri Şairi Nizami ve Dünyanın Bugünkü Durumu”, *Ulus*, 23.3.1949, s. 2-6.
- YALVAÇOĞLU, M. E., “Bir Temizliğe Dair: Sovyet Türkçülüğü”, *Ulus*, 6.1.1950, s. 2-4.

Mülakatlar

Ömer Özcan’la mülakat, Tarih: 11.11.2021

Ömer Özcan’la mülakat, Tarih: 12.05.2015

**TARİHÇİ ÖMER ÖZCAN VE TÜRK DÜNYASI TARİHİ HAKKINDAKİ YAZILARININ
İNCELENMESİ**